

Komunikační kompetence v národním klasifikačním systému v základech gymnaziálních učebních osnov

Komunikační kompetence součástí národního klasifikačního systému

Stanoviska k budoucnosti vzdělanosti a vzdělávání ve finské společnosti kladou důraz na komunikační kompetence. Na všech úrovních vzdělávání jsou rozvoj interakčních dovedností, získávání informace, kritické hodnocení informace, dovednost informaci zprostředkovat a prezentovat, stejně jako senzibilita zaznamenat a zohlednit etické otázky komunikace považovány za důležité. (Viz např. Kaivo-oja, Kuusi & Koski 1997; Informační strategie vzdělávání a výzkumu 2000-2004; Gramotnost znalostní společnosti – zpráva pracovní skupiny 2000.)

Cílem gymnázia je „podporovat studenty, aby z nich vyrostli dobří, vyrovnaní lidé a členové společnosti, stejně jako poskytnout studentům z hlediska dalšího vzdělávání, pracovního života, zájmů, jakož i rozmanitého rozvoje osobnosti potřebné informace a dovednosti. Dále má vzdělávání podporovat předpoklady studentů účastnit se vzdělávání jakož i jinými způsoby rozvíjet během života sebe sama“ (Zákon o gymnáziích 629/1998 §2). Jak další vzdělávání tak i požadavky pracovního života a fungování člena občanské společnosti předpokládají mnohostranné komunikační kompetence.

Nové pohledy na výuku vyzdvihují roli studujícího jako selektora informací a aktivního stavitele vlastního vědění (Základy učebních osnov gymnázií 1994, 10). Student má být veden k samostatnému nalezení takové informace, která mu pomůže vytvořit si zajímavým a pozoruhodným způsobem vlastní vědění. Takové pojetí učení zdůrazňuje význam dovedností získat informaci a vyhodnotit její důvěryhodnost.

Rozvoj elektronické komunikace, především prostřednictvím počítače, rozšířil výukové prostředí a přinesl nové možnosti jak pro zprostředkování informace tak pro učení ve skupině. (Häkkinen & Arvaja 1999; Häkkinen, Eteläpelto & Rasku-Puttonen 1999; Järvelä, Bonk, Lehtinen & Hämäläinen; Kumpulainen & Mertanen 1999; Sinko & Lehtinen 1998.)

Hodnocení komunikačních kompetencí je součástí legislativně daného národního klasifikačního systému pro učební výsledky. Národní klasifikační systém pro učební výsledky (1998) předpokládá, že se na úrovni gymnázií budou hodnotit v rámci samostatných na vzorcích založených projektů učební kompetence, komunikační kompetence jakož i motivace k celoživotnímu učení a stálému zdokonalování sebe sama.

Toto hodnocení je první celostátní průzkum komunikačních kompetencí gymnazistů zakládající se na vzorku a bylo provedeno podle principů modelu pro hodnocení úspěšnosti vzdělávání. Komunikační kompetence jsou "dovednosti vizuální, ústní a písemné komunikace, dovednosti interakční a jednací, schopnost komunikace stejně jako schopnost využívat nové informační a komunikační technologie". Hodnocení se může zaměřit na to, jak dobře dojde k osvojení kompetencí postavit se kriticky k nové informaci zprostředkované médií a k osvojení kompetencí využívat při učení, v pracovním životě a při sociálních kontaktech různé formy komunikace. (Model pro hodnocení úspěšnosti vzdělávání 1998.)

Komunikační kompetence lze vymezit z hlediska komunikačních dovedností, komunikativních dovedností nebo kulturní gramotnosti. Objektem průzkumu je přitom to, jak dovedně jedinec používá při zvládnutí různých komunikačních úkolů a životních situací komunikační schémata. Komunikačními dovednostmi se rozumí dovednosti jak verbální tak non-verbální vyjadřovací a pozorovací činnosti během interakčního vztahu mezi dvěma nebo více lidmi. Dovedný komunikující má účinné a účelné komunikační dovednosti stejně jako pozitivní komunikační postoje a komunikační motivaci. Je dostatečně obeznámen s komunikačními pravidly, normami a rituály stejně jako s různými komunikačními situacemi a způsoby. Má takové metakognitivní komunikační dovednosti, s jejichž pomocí je schopen analyzovat svoji komunikaci. Ke kompetencím patří jak vědění, schopnost, vůle, připravenost a odvaha tak i hodnocení vlastní činnosti (viz Duran & Spitzbert 1995; Habermas 1981; Härkönen 1994a; Christ & McCall 1994; Spitzberg & Cupach 1989; Varis 1995; Viherä 1999.)

Při definování komunikačních kompetencí lze aplikovat také pojem mediální gramotnosti. Tím se má na mysli syntézu tradiční dovednosti čtení s vizuální a televizní gramotností stejně dovedností číst elektronické texty. Obsahují vizuální gramotnost, gramotnost zakládající se na tradiční grafické komunikaci a síťovou gramotnost. Mediální gramotnost předpokládá vyhodnocení a ocenění slovních, obrazových a zvukových zpráv stejně jako přiřazení významu těmto zprávám. Mediálně gramotný jedinec ovládá sdělovacími prostředky předpokládanou strategii produkce, výrazu a interpretace (Härkönen 1994a, 203-211; Kotilainen 1999a, 36-38; Potter 1999, 127.)

Texty na síti vyžadují schopnost rychlého procházení textu, vysokou selektivnost a kritický přístup. Kromě tradiční gramotnosti je třeba také dovednosti číst obrázky. Čtenář textu na síti musí uchopit celek, rozhodovat o důležitosti informace a vybrat cestu, kterou bude při získávání informací postupovat. Základním předpokladem pro gramotnost na síti jsou také znalosti z oboru výpočetní techniky. (Hankala 1999, 123; Linnakylä 2000, 126; Gramotnost znalostní společnosti - zpráva pracovní skupiny 2000.)

Systém maturitních zkoušek každoročně produkuje údaje o hodnocení dovedností čtení a psaní gymnazistů stejně jako o porozumění čtenému a mluvenému projevu v cizím jazyce. Čerstvé informace o úrovni čtení a psaní finských dětí, mládeže a dospělých jsou k dispozici na základě mezinárodních průzkumů dovedností čtení a psaní. (Linnakylä 1995; Linnakylä, Malin, Blomqvist & Sulkunen 2000). Oproti tomu mediální gramotnost nebo zvládnutí dovedností síťové komunikace nebyly příliš zkoumány. Průzkumy se soustředily především na to, v jaké míře děti a mládež používají média, jak hodnotí různé komunikační prostředky nebo jak hodnotí vlastní dovednosti ohledně výpočetní a komunikační techniky (např. Ilomäki & Rahikainen 2001; Kankaanranta, Puhakka & Linnakylä 2000; Luukka, Hujanen, Lokka, Modinos, Pietikäinen & Suojanen 2001; Nurmela 2000; Nurmela 2000; Saarela 2000; Saanilahti 1999). Valo (2000) zkoumala počítačovou interakci finských a amerických univerzitních studentů z hlediska vývoje a rozvoje komunikačních vztahů.

Z průzkumu situace na finských gymnáziích z poloviny 90. let minulého století vyplynulo, že především dovednosti argumentace, interakce, schopnost ústního vyjádření a kompetence ke skupinové práci jsou ty komunikační kompetence, u kterých se z hlediska dalšího vzdělávání očekávalo nejvíce nedostatků (Jakku-Sihvonen 1994, 387; Ratilainen 1994, 289-292). V posledních letech se započalo s vývojem zkoušek pro posouzení schopností mluvené komunikace a hodnotících kritérií. Zkoušky na úrovni závěrečné zkoušky byly vyvinuty pro posouzení schopností mluvené komunikace a vyjadřování žáků druhého stupně základní školy (Nyfors 1995) a pro posouzení schopností vystupování a skupinové komunikace gymnazistů (Puhvi 1997; Talko 1997; Valkonen 1997). Také pro testování mluvních schopností v cizích jazycích byly vyvinuty zkoušky z ústní komunikace (Hildén 2000; Saleva 1997). Součástí celostátních hodnocení rodného jazyka byly zkoušky, jejichž cílem bylo objasnění zvládnutí dovedností žáků základních škol a studentů středních odborných školních ústavů vést rozhovor (Hannén 2000; Lappalainen 2000a; Väyrynen 2000).

Sallinen-Kuparinen (1986) zkoumala obraz finských dospělých komunikujících v mladém věku stejně jako míru a charakter plachosti při komunikaci. Pörhölä (1995; 2000) zkoumala zkušenosti univerzitních studentů s trémou a s chutí prezentovat a snažila se zmapovat základní hypotézy související s veřejným vystupováním, které jsou vlastní kultuře mluveného projevu ve Finsku. Takové jevy, které souvisí s komunikační orientací a charakterem komunikujícího, mohou významným způsobem definovat názor jedince na vlastní komunikační kompetence a šířeji znázornit představy a očekávání týkající se zvládnutí komunikace, převládající ve finské kultuře mluveného projevu.

Komunikační kompetence v základech gymnaziálních učebních osnov

Komunikační výchova má ve Finsku dlouhou tradici a pevné místo. V našich školských zařízeních byly uskutečněny rozsáhlé komunikačně-výchovné projekty (viz např. Härkönen 1994a). Ve Finsku je mnoho základních škol a gymnázií specializovaných na komunikační výchovu. V učebních osnovách jednotlivých škol se komunikace objevuje často. Pro učitele vyšly materiály týkající se komunikační výchovy a mediální pedagogiky (např. Härkönen 1994b; Kotilainen, Hankala & Kivikuru 1999; Liukko, Sieppi & Tammi

1997; Mäki-Tuuri & Vilhunen 1990). Na základních školách byly provedeny průzkumy realizace komunikační a především mediální výchovy (Kotilainen 2000; Kotilainen 2001). Také komunikační tábory pořádané Společností pro komunikační výchovu se zaměřovaly na komunikační výchovu dětí a mládeže (Luokola 1993; Viherä 2000).

Základní škola podporuje vývoj žáka tak, že žák vyjadřuje sebe sama, vnímá sebe sama, účastní se komunikačního prostředí a působí na ně, získává informace a zkoumá je. Mladý absolvent základní školy by měl být "dobrý čtenář a pisatel, který má technické dovednosti čtení a psaní, pokud možno i na počítači; který rozumí různým textům a umí je číst; který je schopen vyvozovat závěry, selektovat a hodnotit; který je schopen s ohledem na cíl zvolit účelný způsob čtení a psaní, a který je schopen odhadnout funkčnost svých schopností a rozvíjet je". Žák končící základní školu by tak měl umět využívat výpočetní techniku a nalézt informaci v informačních sítích. (Základy učebních osnov základních škol 1994; Hodnotící kritéria pro absolvování základního vzdělání 1999; Sinko 2000).

Na gymnáziu není rozvoj komunikačních dovedností vázán na žádný jednotlivý předmět nebo výukový celek. Kurzy předmětu rodný jazyk a literatura obsahují ve srovnání se všemi povinnými kurzy různých předmětů nejvíce takových cílů, u kterých lze říci, že mnohostranně rozvíjejí komunikační kompetence. Z volitelných předmětů rozvíjejí komunikační kompetence mládeže především specializační a praktické kurzy cizích jazyků, psychologie stejně jako výtvarné výchovy. Gymnázia také nabízejí různé specializační a praktické kurzy související s komunikací a výpočetní technikou.

Cílem předmětu rodný jazyk a literatura na gymnáziu je, aby si student osvojil dovednosti získávání informace a komunikace potřebné ve společnosti, pracovním životě a při studiu; aby se jeho vyjadřovací dovednosti rozvíjely; aby se obeznámil s různými způsoby, jak se zamýšlet nad jazykem a kulturou; aby si navykl využívat své vyjadřovací, argumentační, interpretační a hodnotící schopnosti jakož i byl schopen účastnit se společenského dialogu a rozhodování. (Základy gymnaziálních učebních osnov 1994.) Procvičování komunikačních dovedností se týká všech šesti povinných kurzů rodného jazyka.

Podle základů učebních osnov musí gymnázium nabídnout také dva specializační kurzy rodného jazyka, z nichž jeden je kurzem mluvené a druhý písemné komunikace. Na gymnáziu je kromě základních kompetencí mluveného a psaného projevu dbáno také na diverzifikaci vlastních vyjadřovacích dovedností např. pomocí fikce nebo rétoriky, studenti jsou seznamováni s navrhováním, revidováním a vybrušováním mluvených projevů a psaných textů. Seznamují se, jak lze působit jazykem jako mluvčí a pisatel. Během volitelného kurzu mluvené komunikace se trénují schopnosti vystupování a skupinové komunikace, dochází také k seznámení s finskou kulturou mluveného projevu. (Sinko 2000, 10.)

V cizích jazycích existuje snaha docílit takových komunikačních dovedností, aby se student byl schopen aktivně účastnit mezinárodní spolupráce, pracovat v mezinárodním prostředí stejně jako se vypořádat pomocí studovaného jazyka s komunikačními úkoly a situacemi v každodenním životě. Gymnázium se snaží rozvíjet studentovy kompetence aplikovat komunikační návyky vlastní cílovém jazyku a jeho kultuře. Cílem je také podpora studentovy odhodlanosti komunikovat jakož i jeho příprava na rozhovory, přesvědčování, zdůvodňování a argumentace v cizím jazyce.

Také reálné předměty, především psychologie, poskytují informace, které student může využít pro rozvoj svých interakčních dovedností. Mezi pět praktických kurzů psychologie patří např. kurz sociální psychologie, který se zabývá sociální interakcí ve vztazích mezi jedinci, skupinami, národy a kulturami stejně jako psychologickými základními faktory problémových a konfliktních situací ve společenstvích. Cílem výuky je, aby byl student schopen aplikovat informace o psychologii na rozvoj mezilidských vztahů, interakčních dovedností a svých postojů.

U cílů v dějepisu a společenské vědě vyvstávají ohledně komunikačních kompetencí do popředí především dovednosti získat informaci stejně jako kritické posouzení spolehlivosti původu informace. Také v základech učebních osnov matematiky a přírodovědných předmětů jsou komunikační kompetence zastoupeny. Při výuce matematiky jde mimo jiné o to, aby se student naučil o matematice diskutovat. V biologii

je cílem, aby byl student schopen účastnit se diskurzu týkajícího se přírody, životního prostředí a technologií stejně jako participovat na rozhodování. Jedním z cílů výuky chemie je, aby byl student schopen interpretovat a hodnotit experimentálně získané informace a prezentovat je ostatním. Na druhé straně při výuce zeměpisu je cílem, aby se student naučil získávat aktuální informace mnohostranně, také za použití techniky pro přenos informací, a aby se naučil sám produkovat, znázorňovat a prezentovat zeměpisné informace.

Výtvarné umění je především na základních školách kromě rodného jazyka druhým páteřním předmětem z hlediska komunikační výchovy. Na gymnáziu je cílem výuky výtvarného umění, aby se u studenta rozvinula schopnost vyjádřit sebe sama pomocí komunikačních prostředků stejně jako analyzovat, porozumět a hodnotit obrazové zprávy. Student by měl umět interpretovat mediální zprávy a rozumět interaktivnímu charakteru zpráv stejně jako být schopen používat obrazová média (fotografie, film, televizní a video obraz stejně jako počítačová grafika a jiné možnosti obrazového vyjádření).

Komunikační kompetence se v základech učebních osnov pro gymnázia (1998) vyskytují také jako způsoby práce. Rozvoj komunikačních kompetencí studenta podporují při studiu např. fyziky, chemie, biologie, zeměpisu a etických předmětů (životní pohled na svět, náboženství) rozhovor a jiné komunikativní způsoby práce jakož i ústní, grafické, písemné, obrazové a technologické získávání informací.